

UNITÁRIUS ÉLET

XXVIII. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM

1974. JANUÁR—MÁRCIUS

HÚSVÉTRŐL — HITTEL

Lukács; 24., 5., 6.

„... Mit keresitek a holtak között az élőt?
... Nincs itt, hanem föltámadott...”

Valószínű, hogy nem a feltámadás legendája a legszínesebb és leggazdagabb fantáziájú a Szentírás legendái között. Problémáját, témáját tekintve azonban a legmélyebbre hatol az emberi lélekbe. Olyan kérdést feszeget, amellyel minden ember szembetalálkozik, mert egyéni életének sorskérdése. Élet és halál, és a kettőnek összekapcsolása, a halálon túli élet — amelynek bizonyítéka és legfőbb szimbóluma Krisztus feltámadása — már Pál apostol megalapozása óta, a keresztény vallás alapvető tétele, és az ember kritizáló szelleme nem merete kétségessé tenni egészen a huszadik századig. Addig a korszakig, amelyben az emberi tudás olyan hatalmassá növekedett, hogy megvizsgálhatta és átértékelhette világnézetének minden alapvető pontját és sorskérdését, így a feltámadás problémáját is. Azóta beszél a húsvéti legendáról.

Természetes, hogy a legenda szó nem lehet lekicsinyelő értelmű. Az emberi lélek és gondolkodás olyan sajátos és gazdagvilágú terméke, amely pozitív az emberi gondolkodás fejlődése szempontjából. A legenda nem a fantázia csapongása, pontosabban megfogalmazva, nem csak a fantázia csapongása, még ha a költészet szabályainak is van alávetve. Nagyon is konkrét igazságmagokat tartalmaz, és jellemző az emberi lélek működésére, és jellemző arra a korszakra is, amelyben keletkezett. A húsvéti legenda is ilyen! Két — nagyon is valóságos — igazságmag húzódik meg az üres sírnál lejátszódó legendás jelenet mögött és ez a két igazság időszerűvé és korszerűvé teszi a húsvétot! Sőt lehetővé teszi, hogy hittal valljunk róla! E két igazságmag: Igaztalanul nem bukhat el az ember, ha jó ügyet szolgál; és az ember léte, cselekedetei, értékei valamilyen formában túlélnek korlátok közé szabott életét!

Mindegyik evangélista elbeszélése megegyezik a legfőbb vonásokban, amikor ama húsvét reggelének történetét ismerteti. Jézus tisztelői közül közvetlen munkatársai és rajongói elindulnak korán reggel, húsvét hajnalán, hogy a kor szokásai szerint a végtisztességet megadják drága Mesterüknek. Üres sírt találnak és az első döbbenet félelmes riadtsága után lelkük megoldja problémáját: Nem lehet a holtak között az élő, feltámadott. Nem is tudhattak más magyarázatot adni. Ismerték a Mestert. Ha nem is mindig értették, de érezték egyéniségét. Érezték azt, hogy igaz ügy szószólója, aki éppen ezért vigasztalni tud, beteg lelkeket gyógyít meg, visszaadva nyugalmukat. Érezték, hogy az ítélet szörnyű volt és igazságtalan. Lelkük lázad a tragédia ellen és ez a lázadás oldódik a fehér ruhás férfiak, vagy az angyalok szózatában: „Ne keressétek a holtak között az élőt, nincs itt, feltámadott.”

Ebben a legendában oldódó lázadásban tulajdonképpen már nem is Jézus további sorsa a perdöntő. Itt már saját emberi sorsuk, létük és értékük az, ami per-

beszál a szörnyű valósággal. Kimondatlanul is, sőt talán megfogalmazatlanul is, homályos érzés formájában kérdezik: Érdemes élni? Érdemes becsülettel végigvezetni ezt a gondokkal, bajokkal teli létet, egyéni sorsot? Érdemes-e dolgozni becsülettel? Érdemes jószándékúnak lenni? A kérdés válasza egészen a legújabb korig a húsvéti legenda áldott hite volt: Érdemes, mert feltámadunk, miként feltámadott Jézus Krisztus is.

Úgy írtam, hogy a legújabb korig volt a húsvéti legendás hit erre a kérdésre az igaz válasz. A legújabb korig azonban más. Az emberi tudás olyan hatalmas mértékben növekedett meg, hogy átalakította az egész társadalmat és benne az egyéni ember életét is. Ebben az átalakult világban a válaszadás legendává színesedett és a régi megfogalmazású húsvéti hit nagyon kevés embert tudna megmozgatni manapság. Ezt tudomásul nem venni végzetes könnyelműség lenne a hívő embernek. Azzal a ténnyel azonban, hogy a húsvéti hit legendává szépült, de ugyanakkor irreálizálódott is, nem jelenti azt, hogy a legenda igazságmagva is irreálissá vált volna?! A két konkrét igazságmag ma is élő és ható tényező. Ma is törvény: „Igaztalanul nem bukhat el az ember, ha jó ügyet szolgál”, és „az ember léte, cselekedetei, értékei valamilyen formában túlélnek korlátok közé szabott életét”. A probléma inkább itt az, hogyan?! Mi az a ma ismert igazság a hogyanra, amely lehet, hogy egyszer ismét legendává válik, de amely mégis csak pozitív, mert generációknak adja meg lelki ösztönzését, igazság-hitét. Hogyan hát?!

Hemingway-nek van egy csodálatos írása — műfajilag nem is tudnám pontosan hová sorolni —, „Az öreg halász és a tenger”. Sokszor úgy érzem, hogy a mai élet húsvétjának egyik legszebb szimbóluma, legendája. Ezt a sokat látott, érzett és tapasztalt halász-embert, pontosabban embert „megölni lehet, de legyőzni nem”. Az új korszak embere, amelynek legfőbb értéke az alkotás és teremtés isteni tehetsége, egyedeiben megsemmisülhet ugyan, de emberségében tovább él; cselekedetei, alkotásai megmaradnak, élete gazdagodik és színesedik.

Én bízok az ember jobbik énjében, aki le tudja győzni a gonoszabbik énjét. Ez a győzelem nem is könnyű. Áldozatokat is követel majd. Nézzünk körül a Földön, a szemléltető példákat mindenki olvashatja a napi hírek között. De hogy a tudomány újabb lépéseit az emberiség együtt szervezi, hogy a háború poklát együtt akarják messzire űzni, hogy a népek megismerik egymást, hogy a világon fellépő közös bajok ellen közösen próbálnak segíteni, mindezek olyan tények, amelyek bizonyítják, hogy a húsvét igazsága, hite benne él az emberekben, még akkor is, ha a húsvét története áldott legendává szépült. S ami igazság az emberiség nagy ügyeiben, az igazság az egyes emberek kis sorsában is. Vajon, ha lehet atomcsend egyezményt kötni, nem lehetne a szomszédal is, vagy a család ellenséges tagjai között is békét kötni...?! Én azt hiszem, ez volna az igazi húsvéti tanulság 1974-ben!

Szász János

a magyar állam és az unitárius egyház között kötött egyezmény

Lapunk előző számában röviden megemlékeztünk az Egyházi Képviselő Tanács nov. 29-én tartott ünnepi üléséről. Közzétük Dr. Ferencz József püspöknek az évfordulót méltató beszédét, valamint az ünnepi ülés által elfogadott nyilatkozatot.

Igérgetünkhöz híven jelen számunkban közreadjuk Balló István miniszterhelyettes úrnak, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettesének az ünnepi ülésen elhangzott felszólalását, továbbá a Nyilatkozat elfogadását támogató hozzászólásokat.

BALLÓ ISTVÁN MINISZTERHELYETTES FELSZÓLALÁSA

Tisztelt ünnepi ülés!

Kedves barátaink!

Tisztelettel és igaz nagyrabecsüléssel köszöntöm az Unitárius Egyház vezetőit és a jubileumi ülés minden résztvevőjét az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke és munkatársai nevében. Őszinte örömmel veszek részt ezen az ünnepi ülésen munkatársammal, Kenderesi János főosztályvezető úrral együtt.

Tisztelt ünnepi ülés! Olyan egyezmény negyedszázados jubileuma alkalmából vagyunk együtt, amely történelmi mércével mérve is jelentős. 1948-ban egy szocialista állam jutott megállapodásra az egyházakkal, először a nem katolikus egyházakkal — ezen belül elsők között az unitárius egyházzal —, majd később a katolikus egyházzal is.

Az Egyezmény kifejezésre juttatja, hogy államunk őszintén törekedett a rendezett viszonyra minden egyházzal. Az pedig természetes volt, hogy időrendben azok az egyházak értették meg hamarabb a rendezés lehetőségét és szükségességét, amelyek közelebb voltak a népi törekvésekhez. Az unitárius egyház — mint köztudott — a múltban soha nem tartozott a privilegiált helyzetű egyházak közé, s ez viszonylag könnyebé tette az egyezmény jelentőségének felismerését, bár az unitárius egyháznál is gondot jelentett válaszolni arra a kérdésre: lehetséges-e tartós együttélés, rendezett viszony a szocialista állam és a vallásos szervezetek között?

Ismeretes, hogy a súlyos háborús válságból kikerülve népünk — hívők és nemhívők — saját kezébe vették sorsuk alakítását és kinyilvánították akarataikat a szocialista társadalmi rend mellett. Ez jelezte, hogy a vallásos dolgozó tömegek nem láttak feloldhatatlan ellentmondást az állampolgári kötelességek teljesítése és vallásuk gyakorlása között a szocializmusban. Emellett az új társadalmi rend kezdetétől nemcsak lehetségesnek tartotta a rendezett viszonyt az állam és az egyházak között, hanem kezdeményezte, s nem kevés erőfeszítéssel ösztönözte is gyakorlati realizálását.

Elévülhetetlen érdemeket szereztek és csak az őszinte elismerés hangján szólhatunk ma azokról az egyházi vezetőkről és lelkesekről, akik — akkor még számban is kevesebben és több-kevesebb vajudással — felismerték: a szocializmus programja korunkban a nemzeti felvirágzás, a nép jóléte, kultúrája fejlődésének egyedül lehetséges társadalmi programja. Vállalták a harcot az ellenkezőkkel, állásfoglalásaikkal és gyakorlati tevékenységükkel segítették, hogy a rendezett viszony megteremtődjék államunkkal. Ezzel hozzájárultak ahhoz, hogy a hívők lelkiismereti konfliktusok nélkül beilleszkedjenek a szocializmusba.

Az elmúlt 25 év az egyházak nagy többségénél — köztük az unitárius egyháznál is — hozott jelentős előrelépést. A bizonytalankodó kezdethez képest az állam és az egyházak közötti viszony őszintén akart, gyakorlati politikai együttműködéssé fejlődött. Ma már közösen vallhatjuk a határozott igent a 25 évvel

korábban felmerült kérdésekre. Az akkor még kérdéses lehetőség valósággá vált.

Az unitárius egyház életében 1968-ban ezen túl is történt jelentős változás. Az állam egyetértésével önálló, szervezetileg is független püspökséggé alakult, s a jelenlevők körében üdvözölhetjük az első püspököt is. De ezen túlmenően világosabbá, elvileg tisztázottabbá vált az egyházi vezetés, a papság és a hívők körében is, hogy a társadalmi összefogásba a bekapcsolódás, a Hazafias Népfront programjába foglalt célok megvalósításába az aktív részvétel lehetséges az egyház szolgálatával együtt, vagyis a 25 évvel ezelőtt még kevesek programja általánosan elfogadott lett.

Őszinte elismerésünket fejezzük ki Ferencz József püspök úrnak, Bartók Béla világi főgondnok úrnak és az egyház valamennyi tagjának, akik közreműködtek abban, hogy a jelenlegi helyzetig eljussunk. Jó érzés volt tudomást szerezni arról, hogy a mostani püspök,

Balló István miniszterhelyettes, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettese és Kenderesi János főosztályvezető urak az ünnepi megemlékezést hallgatják.

Ferencz József úr volt az előadója 1948 nyarán az egyházi zsinaton az Egyezmény megvitatásának. Jólesett hallani az egyezmény 20. évfordulóján az egyház önvallomásaként elhangzottakat, hogy szívvel-lélekkel egynek tudja magát népünkkel, hazánkkal és az unitáriusok otthon érzik magukat a szocializmusban.

A Kormány és az Állami Egyházügyi Hivatal vezetése úgy ítéli meg a mai helyzetet, hogy annak jellemzője a töretlen akarat az előrelépésre a gyakorlati politikai együttműködésben. Teljes bizalommal vagyunk az egyházi vezetés törekvései iránt a zökkenőmentes továbbfejlődés tekintetében és magunk is folytatjuk erőfeszítéseinket ennek érdekében. Úgy értékeljük, hogy az egyházi vezetés az unitárius egyházi múlt legjobb hagyományait követi, amikor egyházi szolgálatát összehangolja szocializmust építő népünk szolgálatával. Ezúton is köszönjük fáradozásaikat a hazai és nemzetközi békemunkában és egyházpolitikai munkában.

Örömmel állapíthatom meg, hogy a mostani ünnepi ülésen elhangzott beszédben az egyház ismételt igent mond a szocializmusra, támogatja a nép jólétét, a családok boldogulását, a nemzeti egységet és a béke megőrzését szolgáló összefogást, erőfeszítéseinket. Ami az állam és az egyház viszonyát illeti: az egyezményt úgy tekintjük, mint ami szilárd alapot teremtett és jó bázisa a gyakorlati politikai együttműködés fejlődésének. Tudjuk, sok még a közös tennivaló hazánk felvirágzásáért és a békéért. Kormányunk mint eddig, a jövőben is számít az unitárius egyházi vezetésre és a lelkesek közreműködésére, együtt a hívőkkel.

Tisztelt ünnepi ülés!

Engedjék meg, hogy az alkalmat felhasználva még egyszer tolmácsoljam Hivatalunk jókívánságait. Kívánom, hogy tovább erősödjön, fejlődjön államunk és az

unitárius egyház között az együttműködés. Kívánok ebben minden közreműködőnek és kedves mindnyájuknak erőt, egészséget.

DR. VERNES GYULA EGYHÁZI TANÁCSOS — PÉCS — HOZZÁSZÓLÁSA

Visszagondolva a 25 évvel ezelőtti eseményekre, meghatottan kell megállapítanom, hogy milyen sok kedves arc, értékes ember hiányzik azok közül, akik hivatottak lennének az elhangzott határozati javaslattal kapcsolatban gondolataikat, érzéseiket, tapasztalataikat elmondani. E magamban elvégzett névsorolvasás után, mint a 25 évvel ezelőtti ülésünk egyik résztvevője, indítva érzem magam, hogy a régiiek nevében és a végleg eltávozottakra is emlékezve, néhány gondolatot fűzök a határozati javaslathoz.

Véleményem szerint mindenekelőtt azon kell elgondolkoznunk, vajon mi készíthette államunkat, hogy egyházunkkal annak idején az egyezséget létrehozta, s ezzel unitárius egyházunk létét, életét oly rendkívül megbecsült mértékben megsegítse, biztosítsa.

A feleletadásnál azt hiszem, egy negatívumból kell kiindulnunk: semmiesetre sem az a körülmény, hogy ezáltal államunk a negyvenes évek második felében végbement nagy változások után az egyezményen keresztül is tömegek megnyerését, befolyásolását várta volna. Mindnyájan tisztában vagyunk azzal, hogy hazánkban egyházunk nem tömegegyház, nem állnak mögötte megmozgatható százezres vagy milliós tömegek.

Unitárius egyházunk a magyar nép történetében híveinek viszonylagos kis száma ellenére sajátos érték,

De. Ferencz József püspök ünnepi beszédét tartja — balra Dr. Gyarmathy László főgondnokhelyettes és Huszti János közügyigazgató; jobbra Bajor János főjegyző és Bencze Márton előadó.

a szellemi fejlődés olyan terméke, melyre jogos büszkeséggel tekinthetünk vissza és meggyőződésem, hogy államunk részéről ennek az értéknek elismerése, egyházunk múltjának megbecsülése jutott 25 évvel ezelőtti kifejezésre.

Első püspökünk előítéletől, babonáktól felszabadult és megkötöttségek nélkül a mindig tökéletesebbre igyekvő szelleme, majd egyházunknak a zivataros évszázadokban is megőrzött és legkiemelkedőbb képviselői által drága örökségként továbbvitt szellemisége, eszmei tartalma a gondolkodás megkötöttség nélküli szabadságát, a lelkiismeret szabadságát, a haladás szolgálatát, az emberek közötti szociális igazságosságra való törekvést jelentette és egyeztetette unitárius hitünk alapelveivel. Erős meggyőződésem, hogy egyházunknak addig van létjogosultsága, amíg hívei ezeknek az eszméknek szolgálatában állnak, ezzel a tartalommal töltik meg egyházi életüket. Ha államunk egyházunkat a ma ünnepelt egyezmény megkötésére érdemesítette, úgy hitem szerint ezeket az eszméket becsülte meg.

De talán még van valami, amivel egyházunk a megbecsülést kiérdemelte — éspedig az, hogy azok a szocialista államokbeli, valamint nyugati egyházak, melyeket testvéregyházaknak vallunk és amelyekkel kapcsolatokat tartunk fenn, a retrográd eszmeiséget követő egyházakkal ellentétben mindenütt a szabadelvűség, a lelkiismereti szabadság, a haladás élenjáró hirdetői és hűséges szolgálói.

A 25 évvel ezelőtti és ma ünnepelt aktus egyházunk anyagi létfeltételeinek biztosításában is rendkívül nagyra becsült jelentőségű, de még sokkal többre becsüljük az egyezmény erkölcsi tartalmát, mert ebben látjuk unitárius egyházunk elismerését, múltjának és jelenének megbecsülését.

Ezekre gondolva meggyőződéssel vallom, hogy 25 évvel ezelőtti helyes utat választottunk és helyesen cselekszünk akkor is, amikor ezt az utat követjük.

SZÁSZ JÁNOS LELKÉSZ HOZZÁSZÓLÁSA

Magam is azok közé a közgyűlési tagok közé tartoztam huszonöt esztendővel ezelőtt, akik szót emeltek az egyház és az állam között megkötendő szerződés mellett. Visszaemlékszem a döntés előtti tanácskozások töprengő-problémázgató tanácskozásaira, az itt is, ott is felmerülő kételyekre és arra a tényre, hogy ha nem is volt minden állásfoglalás egyértelmű, abban minden felelős egyháztagunk egyetértett, hogy egyházunk helyzetét az óriási erőfeszítésekkel újjáépülő, új Magyarország keretein belül tisztázni és rendezni kell. És hogy jól döntöttünk, arra bizonyíték ez a szép, reprezentatív emlékezés, amelyre most egybegyűltünk.

A jubileum mindig jó alkalom a számvetésre, ez a jubileum is az. Mivel pedig két szerződő fél volt, mindkét fél egyformán értékeli az évforduló alkalmával. Úgy érzem, nem a mi feladatunk értékelnünk ez ünnepség során azt, hogy az egyház mennyire pozitíven tartotta meg a szerződés feltételeit. Én inkább arról szeretnék beszélni, mit jelentett számunkra az a tény, hogy szocializmust építő országunk a szerződés baráti jobbát nyújtotta az egyház felé. Közismert tény, hogy a lelkeszi munka mellett a történettudomány iránt vonzódtam mindig, engedjék meg nekem, hogy erről az oldalról mondjam el őszinte örömmel és szívvel, hogy mennyire gyümölcsöző volt a szerződés, ránk, unitáriusokra annál is inkább, mert az élet egyéb területeiről az előttem szóló már beszélt.

Rövidesen másfélszázada lesz annak, hogy Wadasi Jankovich Miklós, a történettudománynak ez a tisztaszemű és szívű apostola először írt a „Tudományos Gyűjtemény” c. folyóiratban a dunántúli unitarizmusról. Tudományos tárgyilagossága és becsületessége ellenére sem merte közölni — a Pécsi Disputa ismertetése során Válaszúti György pécsi unitárius prédikátor hitvallását. S ez a szellem végigkísért az ún. „nemzeti”

Az ünnepi ülés hallgatósága, Dr. Vernes Gyula egyházi tanácsos hozzászólását tartja.

magyar történetírásán. Egy-két tisztánlátó tudóstól eltekintve, lekiicsinylőleg, sőt egyesek örökös rágalomhadjárattal igyekeztek elrabolni történetünket és tették ezt nem csak az egyháztörténészek — akiknél a felekezeti elfogultság érthető volt —, hanem a hivatalos történetírás világi képviselői is, akiknek pedig a felekezeti harcok fölé kellett volna emelkedniök. A szocialista Magyarország történetírása egyre alaposabban mélyült el az unitarizmus haladó hagyományainak vizsgálatába és kiindult a legalapvetőbb történeti tevékenységből, a források feldolgozásából, az adatok olyan hallatlan tömegét tárták fel, amelyről az elmúlt évek-

ben és évtizedekben álmodni sem mertünk. A reneszánsz szellemi mozgalmaival foglalkozó tudósaink, élükön Kardos Tiborral, a reformáció radikálizmusát feltáró történészeink, Klaniczay Tibor, Pirnát Antal, Bán Imre, Keserű Bálint, Esze Tamás, Kathona Géza, Révész Imre és folytathatnánk a sort, helyükre tették azokat a nagyszerű történelmi tényeket, amellyel anynyira mostohán bánt a hazai történetírás azelőtt. Pirnát német nyelvű könyvével és cikkeivel a nemzetközi tudományos életbe is betör az unitarizmus kutatása. A forráskiadványok sorában pedig előkelő helyet harcolt ki magának az „Unitáriusok költészete”, vagy a XVI. sz. irodalmi életében előkelő helyet kivívó hitvitázó drámairodalom.

A magyar törekvések mellett mintha a nemzetközi történettudományban is betört volna az unitarizmus,

mint téma. Az amerikaiak Wilbur és Williams könyvével, a svájciak Servet és Castellio könyvek megjelenésével, a Lengyel Tudományos Akadémia pedig Paleolog, Sommer és Sandius-művek forráskiadványaival, Socinus emlékének ápolásával és az egykori áriánus templomok feltárásával tett halhatatlan szolgálatot az unitárius múltnak. Hallatlanul gazdag és szép számvetés ez a huszonöt éves évfordulón, és úgy érzem, hogy nem is lehetett volna szebben emlékezni, mint a tények egyszerű felsorolásával. Legyen áldás azoknak emlékére, akik ma már nincsenek közöttünk, de akik tudtak és mertek hinni e szerződés értékében és időállásában. Legyen áldás az ünneplőkön, hogy tovább is hűséggel és becsülettel tudjuk szolgálni e megállapodást és rajta keresztül jobb jövőjét építő magyar hazánkat.

Folyamatos szolgálat a békéért

Egyházunkban ősi unitárius tradíció, hogy csak addig van létjogosultságunk, amíg az emberért való munkálkodás áll erőfeszítéseink középpontjában. Azért imádkozunk, azért fohászunk Istenhez, azért állítjuk magunk elé a jónak és a szeretetnek ezerféle példáját, hogy erőt merítsünk, példát vegyünk, azaz, hogy egyre simábban gördüljön az emberért való cselekvés erényeivel megrakott szekere életünknek. És éppen a legszükségesebb területen, ott, ahol elodázhatatlan tennivalók jelentkeznek, ahol nem várhat holnapra az állásfoglalás szavakban és tettekben.

Korunk embereinek nagy vízváltója a háború és a béke kérdéseiben való állásfoglalás. Ebben a tekintetben mutatkozik meg ma az emberért való munkálkodásunk, cselekvésünk helyes vagy káros formája. János evangéliuma 13. részének 15-ik versében azt mondja Jézus: „... példát adtam néktek, hogy a miképpen én cselekedtem veletek, ti is aképpen cselekedjétek”. Jézus számunkra a béke fejedelme, a jó és a szeretet gyakorlásában Isten akarata szerint élni tudó ember. Ebbe a „magasságba” kívánczik anyaszentegyházunk minden híve, miközben benne él egy olyan világban, amelyben állandóan, akarva-akaratlanul, végső fokon azonban nagyon felelősen állandóan éreznie és tudnia kell, hogy a békéért minden nap keményen és folyamatosan meg kell küzdenie, dolgoznia kell.

Az Országos Béketanács múlt év őszén megrendezett nagy seregszemléje, felkészülése a Békekerők moszkvai Kongresszusára, az onnan hazatért magyar delegáció beszámolója a Parlamentben, a Béke Világtanács legutóbbi szófiai ülése, melyen új tisztikart is választott, melyben a magyar egyházak neves képviselői is jelen vannak, s azok a sajtónyilatkozatok, amelyek ezekkel a békedemonstrációkkal kapcsolatosak, azt a szükséges éberséget, folyamatos munkálkodási tevékenységet és résenlétet juttatták kifejezésre, amelynek szükségessége önmagáért beszél ebben a mi mai korunkban, amikor a háborúnak még mindig igen erős „támaszpontjai” vannak.

A magyarországi egyházak és mi unitáriusok is abban a szerencsés helyzetben vagyunk tehát, hogy államunk egyértelműen a béke oldalán áll, a szocialista tábor országainak közösségében, kifejezve népeik békevágyát és akaratát. Adva van tehát egyházaink és magyar népünk államvezetése között a nagyszerű együttműködési terület, s most, midőn még bennünk él a múlt évi november 29-én megtartott ünnepségünknek örömteljes emléke, amikor a magyar állam és az unitárius egyház között megkötött egyezmény negyedszázados évfordulóját ünnepeltük, úgy érezzük, hogy elmondhatjuk: egyértelműen és tudatosan munkálkodtunk hazai és külföldi egyházi szolgálatainkban a béke ügyéért, népünk előrehaladásáért, alkotó munkájának biztosításáért. És népünk békéjének, alkotó munkájának meg is van az eredménye, ugyanannyira megvan, hogy kezdjük ezt egészen természetesnek venni, megfeledkezvén arról, hogy milyen messziről indultunk el 1945. április 4-én, és hogy milyen nehéz utat jártunk be.

Április negyedikén méltán ünnepeltünk ebben az esztendőben is. Igazolva láttuk a munkásosztály következetes politikájának társadalmi vetületét, gazdasági és kulturális vonatkozásokon túlmenően, noha néhez ezeket szétválasztani egymástól. Most azonban elsősorban arra gondolunk, hogy ez a következetes politika olyan formában nyilvánul meg, hogy megvalósul az össznépi egység, hazánk valamennyi dolgozó polgárának egységes társadalmi a szocializmus teljes felépítésének nagyszerű feladatával céljaiban.

Ebben a nagy munkában unitárius egyházunk, híveinek összessége szívvel és lélekkel részt vesz a Hazafias Népfrent által biztosított nagyszerű munkamezőn. És hogy ebben milyen távlatok nyílnak a mi számunkra, erőteljesen érzékelteti Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének a Népszabadság 1974. március 3-án „Államunk és az egyház viszonya” című cikkéből az alábbi rész:

„A szociálista társadalmi rend demokratizmusát és humanizmusát az bizonyítja a legjobban, hogy nemcsak elvileg nyilvánítja ki az emberi szabadságjogokat — köztük a vallás- és lelkiismereti szabadságjogokat —, hanem szavatolja is azokat és biztosítja érvényesülésükhöz a társadalmi feltételeket. Államunk tiszteletben tartja az egyházak autonómiáját és lehetővé teszi, hogy — az állami törvényekben foglaltak mellett — saját törvényeink szerint folytathassák tevékenységüket. A vallásos igényeket adminisztratív úton nem lehet korlátozni —, ez merőben idegen és távol áll elvi politikánktól. De ugyanakkor elvárjuk, hogy az egyházak az egyezmények és megállapodások betartásával végezzék hitéleti tevékenységüket.

Társadalmunk belső fejlődése és a nemzetközi életben tapasztalható enyhülési folyamat kedvező hatással van az állam és az egyházak közötti viszony alakulására. A legutóbbi katolikus érseki, püspöki kinevezések — amelyekre, mint ismeretes, aztán került sor, hogy VI. Pál pápa felmentette Mindszenty Józsefet az esztergomi érseki tiszte alól — jól érzékeltetik, hogy a bonyolult kérdések is megoldhatók.

Pártunk és kormányunk az eddigiekhez hasonlóan, a jövőben is elvi politikát folytat. Ennek alapján lehetséges, hogy az állam és az egyházak viszonyában felmerülő új kérdéseket továbbra is tárgyalások és meg egyezések útján oldjuk meg.

Az állam és egyházak közötti kiegyensúlyozott kapcsolatrendszer és jó viszony hosszú út, komoly erőfeszítéseket igénylő, kölcsönös megértést és bizalmat feltételező fáradozások eredménye. A kommunisták és hírvők együttműködésének történelmi távlatai vannak: nem öncélúan, hanem közös érdekeket szolgálva, népünk szebb és boldogabb jövőjének megteremtését, az emberiség fejlődését és békéjének megőrzését kívánja elősegíteni. Ellentmondásos és hosszú folyamatról van szó, amely az együttműködés és harc, a meggyőző ideológiai viták dialektikus egységében bontakozik ki szocialista hazánk, egész népünk érdekeinek megfelelően.”

EPISTOLA DE TOLERANTIA

Az Akadémia Kiadó az UNESCO és a párizsi Institut International de Philosophie közreműködésével latinul és újonnan átdolgozott magyar fordításban kiadta John Locke (1632—1704) angol filozófus, az angol unitarizmus egyik előfutárának ismert művét, „Levél a vallási türelemről” címen.

Ebben az esztendőben van kétszáz éve annak, hogy 1774. ápr. 17-én Theophilus Lindsey megnyitotta az első unitárius templomot London ismert főutcájáról, a Strandról a Temze folyó felé nyíló Essex utcában. Ezen a helyen áll ma a nagy-britanniai unitáriusok központi székháza. Lindsey szabadelvű nézetei miatt vált ki az anglikán államegyházból. Első nyilvános unitárius istentiszteletén mintegy kétszáz hallgató volt jelen, köztük sok az anglikán államegyháztól elszakadt lelkész, az angol főnemesi rend egyik tagja és a közismert

John Locke portréja, — a kép eredetije a leningrádi Ermitázs múzeumban van.

amerikai államférfi, dr. Franklin Benjamin, aki ezekben az időkben a felszabadulásukat kereső amerikai gyarmatok, a későbbi Egyesült Államok ügyének előmozdítása céljából tartózkodott Londonban.

Az angol unitarizmus történetírői rámutattak arra, hogy az unitárius elnevezést Angliában, majdnem egy évszázaddal az Essex Chapel megnyitása előtt, különböző pamfletekben már használták, és hogy az angol haladó szellem jó néhány képviselője az angol unitarizmus előfutárának tekinthető. Egykori oxfordi professzorom, R. V. Holt, „The Unitarian Contribution to Social Progress in England” című, 1938-ban, Londonban megjelent nagy munkájában, melyben az angliai szociális haladás érdekében kifejtett unitárius törekvéseket gyűjtötte össze és képviselőiket ismertette, az unitáriusok és az unitárius előfutárainak neveit kursive betűkkel szedette. John Locke neve így szerepel ebben a munkában.

Az unitarizmus történetének amerikai művelője, dr. E. M. Wilbur: „History of Unitarianism” című, a második világháború befejezése után megjelent munkájában (Harvard University Press) Locke-t az angliai racionalizmus atyjának tekinti, és úgy véli, hogy ő volt az angol forradalom korszakának intellektuális szimbóluma.

Locke életéből öt esztendőt töltött Hollandiában, ahol közeli barátságba került Philip van Limborch és Jean Le Clerc remonstráns professzorokkal, akik nem tartották ugyan magukat szociniánusoknak, de akik a szociniánizmus hatásából sokat átvettek. Locke hollandiai emigrációjának a vége felé írta meg „Epistola de Tolerantia” című munkáját mely a hollandiai Gouda-ban,

1699-ben latin nyelven, a szerző nevének feltüntetése nélkül jelent meg.

Locke a korai angol unitarizmusnak a szociniánizmushoz való kapcsolatára és az utóbbtól kapott hatására fényt vet dr. H. J. McLachlan „Socinianism in seventeenth century England” Oxford, 1951. c. tanulmánya, mely ismerteti azt, hogy Locke könyvtárában számos, főként lengyel származású antitrinitárius-unitárius szerző, részben még száműzetésük előtt — 1660 —, részben külföldön megjelent munkái szereptek. Elsőként említjük meg a rakowi katét, továbbá Crell, Ruar, Schlichting, Smalcus, Faustus Socinus, Völkel, Wolzogenius és Wissowaty neveit, továbbá a már holland földön megjelent Bibliotheca Fratrum Polonorum c. többkötetes művet. De könyvtárában kincsei között volt felsorolva Acontius, Castellio, Episcopus, H. Grotius és mások írásai is. Dr. McLachlan rengeteg könyvtártörténeti adatot feldolgozó munkája alapján feltételezhetjük azt is, hogy Locke tudott a lengyelek írásain keresztül az erdélyi unitáriusokról is, és az sem lehetetlen, hogy 1667-ben Londonban találkozott a több hónapot ott töltő és előadásokat is tartó későbbi erdélyi unitárius püspökkel, Szentiványi Márkos Dániellel (1684—89). Az említett és hollandiai többéves tanulmányútjáról Angliába is ellátogatott erdélyi unitárius akadémista volt az, aki 1668-ban Kolozsvárra hazatérve, magával hozta a külföldön vett könyvei között Servetus Mihálynak (1511—1553) 1553-ban megjelent Christianismi Restitutio c. első kiadásában ma már csak három példányban felmaradt művét, mely később a bécsi udvari könyvtárba került, nem egészen tisztázott körülmények között.

Locke Epistola de Tolerantia c. műve — „Levél a vallási türelemről” — az Akadémia Kiadó Filozófiai Írók Tára újfolyamának XXXIV. köteteként jelent meg 1973-ban, ahol már 1964-ben magyar fordításban két kötetben megjelentették Locke másik ismert jelentős művét, „Essay concerning Human Understanding” — Értekezés az emberi értelemről —.

A vallási türelemről szóló levél budapesti kiadásához az Institut International de Philosophie elnöke, Raymond Klibansky, a montreali McGill egyetem professzora írt előszót. Az előszót hasznosan egészíti ki és bővíti dr. Mátrai László akadémikus-professzornak a vallási türelem eszmetörténetét, s annak magyar vonatkozásait is ismertető értékes bevezetése, mely a Világosság c. folyóirat 1974. évi első számában külön is megjelent.

A hazai kiadás a Hollandiában, Gouda-ban 1689-ben megjelent editio princeps latinnyelvű szövegét egybevetette a későbbi — 1765. és 1768. évi — londoni kiadások szövegével és az eltéréseket lábjegyzetben feltünteti. A magyar szöveget dr. Halasy-Nagy József magyar fordításának átdolgozásával dr. Gecse Gusztáv rendezte sajtó alá. A könyv Kneller, Locke portréját ábrázoló festményét is közli, melynek eredetijét ma a leningrádi Ermitage múzeumban őrzik.

Mi, magyar unitáriusok nagy köszönettel tartozunk dr. Mátrai László akadémikus-professzornak bevezető tanulmányáért, aki a marxista tudós alaposságával és tárgyilagosságával ír a humanizmusnak részben a magyar unitarizmusba torkolló egyik neves magyar képviselőjéről, Dudith Andrásról és főként azért, mert elfogulatlanul ismerteti a XVI. századi magyar—erdélyi unitarizmusnak a vallási tolerancia kivívása érdekében végzett lépéseit és munkáját.

Olvasóink tájékoztatására az alábbiakban idézzük dr. Mátrai László akadémikus tanulmányának fenti vonatkozású legfontosabb megállapításait — utalva arra, hogy a három, 1568-as országgyűlésen résztvevő nemzet között a románok felsorolása nyilván csak elírás, mert hiszen az osztálytársadalmi alapon összeállított erdélyi országgyűlésnek a nemesi osztályokhoz nem tartozó románok nem voltak tagjai.

„A tolerancia-eszme konkrét megnyilatkozásai Magyarországon három történelmi korszakban jelentkeztek. Az első a tridenti zsinat előtti és körüli korszak,

midőn még nem dőlt el Ausztriában sem a hatalmi kérdés protestantizmus és katolizmus között, mikor tehát még volt esélye az új vallások egyenjogúságának. Európa-szerte a hitviták korszaka ez, mikor a vitakozók egyre durvuló, szenvedélyes hangja mögött megszólal a humanisták józan, emelkedett hangja, mely békét, egyetértést, türelmet próbál hirdetni. Magyarországon is él Erasmus követőinek és barátainak egy kis köre, amely mélyen átérzi, hogy mennyire esztelen dolog vallási kérdésekben hajbakapni, miközben a török a kapunál áll és Magyarország után elnyeléssel fenyegeti egész Európát."

"A magyar erasmisták voltak azok, akik magát Erasmus is rábírták arra, hogy lépjen fel a „bellum Turcia inferendum” érdekében."

"A tolerancia-gondolat erasmista képviselői közül Dudith András az, aki működésének első felében még a humanitas Erasmiana kissé passzív álláspontján képviseli a türelem eszméjét, de élete végén már a második korszak ádáz vallásüldözései közé kerül és saját életsorsának kalandos változásaiból kell megtanulnia, hogy a gondolatszabadság milyen hatalmas kincs általában az emberek, de különösen az írástudók életében. Mint Reginald Pole bíboros titkára megismerkedik mind az angliai, mind a római vallási viszonyokkal. Mint pécsi püspök (Janus Pannonius székén), a magyar főpapságot képviseli a tridenti zsinaton, ahol több ízben felszólal. Hazatérve — megrakodva egy sor negatív tapasztalattal — fokozatosan meghasonlik az egyre inkább intoleránssá váló hivatalos (császári és katolikus) egyházzal, áttér egy protestáns vallásra, megházasodik és Sziléziában telepedve le, élete végéig csak a tudománynak él. Olyan hirhedt szabadgondolkodókkal levelez, mint Thomas Eastus és valószínűleg áttér az unitárius vallásra is.

S ezzel már be is léptünk a tolerancia-eszme magyarországi történetének második korszakába. A tridenti zsinat után kiéleződik a protestantizmus elleni harc, s az intoleranciának ez az erősödése (beleértve a protestáns ortodoxia által gyakorolt intoleranciát is) szigorú történeti logikával vonja maga után a tolerancia híveinek szaporodását és a vonatkozó politikai-filozófiai-teológiai irodalom megnövekedését. Európában is új korszak ez, mely — legalábbis Nyugaton — a tolerancia-gondolat lassú győzelmével és a voltaképpeni felvilágosodás kezdetével (Bayle) ér véget.

Ez a második korszak Magyarországon eltér az általános európai folyamattól, méghozzá pozitív irányban. Az országnak a török háborúk által való három részre szakítása után ugyanis Erdélyben János Zsigmond uralkodása (1556—1571) alatt olyan politikai viszonyok alakultak ki, melyek a tolerancia-gondolatnak egy egészen korai politikai megvalósulását hozták magukkal (bármely rövid időre is), mely páratlan a maga nemében. A törökök bizalmát élvező János Zsigmond, aki

maga is a protestantizmus unitárius válfaját vallotta saját vallásának, nem csupán „eltűrte” az unitarizmust, hanem az akkori Erdély nem hivatalos államvallásává tette. Természetesen erre a jelenségre is érvényes a kornak az az általános szabálya, hogy a vallásos mezsorosan összefonódik a politikai törekvésekkel; a különféle felekezetek és szekták eltérése mögött a politikai toleranciának az a törekvése állott, hogy a fejedelmek az Erdélyben élő három náció és négy vallás (ti. a magyar, szász és román, illetve az unitárius, lutheránus, kálvinista és katolikus) osztatlan támogatását élvezze, s így uralmát, országát szilárdá, erőssé tegye.

Igy történt, hogy a XVI. század végén Erdély valószínűleg paradicsoma lett a protestáns vallásújítóknak, és a politikai síkon is érvényesülő vallási toleranciának egy igen korai példáját testesíti meg — ha csak rövid tizenöt esztendőre is. Részben mint ok, részben mint okozat, könnyen megérthető, hogy azok az itáliai protestáns radikálisok, akik éppen radikalizmusuk miatt egyre inkább Észak-Itáliába szorultak, majd onnan is menekülni kényszerültek — Svájc mellett — Erdély felé vették legszívesebben útjukat, itt találván egyrészt tényleges toleranciát működésükhöz, másrészt feltevő talajt saját tolerancia-eszméik számára. Elsősorban Blandrata György, János Zsigmond (II. János) udvari orvosa, valamint a két Sozzini (Socinus) voltak azok, akik az unitárius tanok terjesztése számára a politikai, teológiai és filozófiai toleranciát követelték írásban, szóban és tettben.

Magyar követők közül kiemelkedik Dávid Ferenc alakja. Több-kevesebb pontossággal az unitárius egyház megteremtőjének lehet tekinteni; az minden esetre biztos, hogy ő volt ennek a vallásnak első püspöke. 1560 körül ismerekedett meg Servento antitrinitárius tanáival, és bár 1555-ben még Stancaró Francescoval szemben a szentháromság-tant védelmezte, 1564-ben már elfogadta Blandrata György antitrinitárius nézeteit; ezzel volaképpen a deizmus egy korai előfutárává vált. Jelen összefüggésben az a lényeges, hogy a tolerancia-eszme Erdélyben a XVI. század hetvenes éveiben vallásos uralomra jutott, és ennek a tizenöt évig tartó Lucidum intervallum-nak Dávid Ferenc volt a vezető ideológusa (azaz teológusa és filozófusa), vagy amint Heinrich Fodor írja: „Ferenc Dávid, der Apostel der religiösen Duldung”.

„János Zsigmond halálával (1571) hirtelen véget ér a tolerancia rövid virágzása Erdélyben, és hosszú időre felváltja a hitviták és vallásüldözések kora: Magyarország Habsburg kézen maradt részén a katolikus, Erdélyben a protestáns ortodoxia vezetésével. Logikus módon az ország török kézen levő középső részén találkozhatunk a vallási türelemnek aránylag magas mértékével.”

Dr. Ferencz József

Nemzetközi Egyházi Békekonferencia Budapesten

A KBK Nemzetközi Bizottsága a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának meghívására 1974. jan. 17—20. napjain Budapesten tartotta ülését. Az ülésen 22 országból több mint 50 tag vett részt, továbbá szakértők és vendégek és a Magyarországi Egyházak vezető testületeinek személyiségei. A résztvevőket dr. Bartha Tibor püspök, elnök köszöntötte.

A konferencia jelenlegi ülésének feladatait dr. Tóth Károly, a KBK főtitkára körvonalazta. A Nemzetközi Bizottság elnöke, az NSZK-ban dolgozó H. Drewes lelkes elemelte a különböző albizottságokban végzett munkát. Dr. H. Waris, finnországi professzor tartotta a főtema referátumát, melyhez hazai részről dr. Pröhle Károly professzor, az Ökumenikus Tanács főtitkára szolt hozzá, hangsúlyozva, hogy „mindenütt meg kell tanulnunk együttműködni azokkal, akik bár nem keresztények, az emberiség javát kívánják előmozdítani”. A hidegháború kiküszöbölését, a nemzetközi kapcsolatok kialakuló új formáját, a különböző társadalmi rendszerű államok közötti lehetőség együttműködését

és nem utolsósorban az európai biztonsági és együttműködési konferenciát a békés egymás mellett élés politikája eredményeinek jellemezték. A vita rendjén nagy sajnálattal mutattak rá arra, hogy jelei vannak a hidegháború felújulásának és hogy vannak olyan keresztény előjelű körök is, amelyek részt vesznek abban a kísérletben, amely meg akarja szüntetni az enyhülés eredményeit. A konferencia résztvevői kifejezték azt a szándékukat, hogy a békeharcot a helyes szóért vívott harcra teológiaiul is folytatják.

A KBK Nemzetközi Bizottságának küldöttségét fogadta Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke.

A konferencián egyházunk képviselőjében Bartók Béla főgondnok vett részt. A KBK nemzetközi konferenciáján részt vett dr. Miroslav Novák, a csehszlovákiai huszita egyház prágai patriarkája, aki lakásán felkereste dr. Ferencz József püspököt, egykori marburgi diáktársát, aki influenzás megbetegedése miatt nem vehetett részt a konferencián.

Unitáriusok közt Amerikában

1975-ben az angol és az amerikai unitáriusok néhány hónapos eltéréssel fognak megemlékezni egyházzá való szerveződésüknek 150. évfordulójáról.

Bartók Béla főgondnokunk, a múlt év őszén, néhai édesapja egyik ma amerikai zongoraművész tanítványával együtt, több hétre terjedő amerikai Bartók-műveket bemutató koncerteken vett részt, ahol Bartók Béláról, a családját szerető emberről, a nagy humanista magyarról tartott előadásokat.

Az amerikai unitáriusok miután értesültek főgondnokunk amerikai körútjáról, több helyre is meghívták, hogy tegyen körükben látogatást és beszéljen életükről. Látogatása véletlenül egybeesett a romániai unitárius egyház főgondnokának, dr. Mikó Imrének amerikai előadó-körútjával. Így történt az, hogy New Yorkban és Bostonban egyidőben vettek részt a New York-i és bostoni unitárius központokban tiszteletükre ren-

Dr. Mikó Imre kolozsvári, Bartók Béla budapesti unitárius főgondnokok Bostonban az amerikai unitárius-univerzalista egyház fogadásán Dr. Robert N. West elnökkel beszélgetnek.

zett összejöveteleken és fogadásokon. New Yorkban mindketten részt vettek a dr. Harrington Donald és Kolozsvárt unitárius lelkészi oklevelet szerzett felesége, Szánthó Vilma által vezetett Community Church egyik vasárnapi istentiszteletén, ahol az üdvözlésekre válaszolva mindketten felszólaltak és tolmácsolták az általuk képviselt egyházak testvéri köszöntését.

A lapunkban közölt fénykép azt a pillanatot örökítette meg, amikor dr. Robert N. West, az amerikai unitárius univerzalista egyház körünkben is járt elnöke beszélget dr. Mikó Imre romániai és Bartók Béla magyarországi unitárius főgondnokokkal, az amerikai egyház bostoni székházában adott fogadáson.

Bartók Béla főgondnok három unitárius gyülekezet által rendezett koncerten is előadást tartott, méltatva

édesapja zenei munkásságát és értékes emberi tulajdonságait. A New York-i és bostoni koncerteken az Amerikában tanuló Szász Tibor zongoraművész, néhai dr. Kiss Elek kolozsvári püspök unokája mutatott be több darabot Bartók művei közül.

Bartók Béla főgondnokunk elmesélte hazatérése után azt is, hogy Dr. West elnök rezidenciáján is fogadást adott tiszteletére. A falakon az unitáriusság jeles képviselőinek portréi között ott található az 1876—1928 közötti években kolozsvári unitárius püspök Ferencz Józsefet ábrázoló olajfestmény is. Az amerikai unitáriusok ezzel is kifejezik azt, hogy szeretettel és tisztelettel tekintenek a XVI. században megalakult és ma már két államban gyülekezetekkel rendelkező magyar unitárizmusra.

Igen érdekes sajtómegnyilatkozások jelentek meg Bartók Béla főgondnokunk Tulsa város unitáriusai körében tett látogatása alkalmából, amikor az öt megintertülő hírlapírónak tett nyilatkozatában megállapítja, hogy a magyarországi unitáriusokat a magyar kommunista kormány nem korlátozza vallási életük megnyilatkozásaiban és hogy a magyar egyházak között jó az együttműködés. Utal arra, hogy az ő ünnepélyes beiktatóján a hazai protestáns, katolikus és zsidó egyházak magas rangú képviselői is jelen voltak.

Dr. Mikó Imre, a romániai unitárius főgondnok amerikai útjáról a Keresztény Magvető számára írt beszámolójában érdekesen állapítja meg többek között a következőket: „Az unitáriusok Amerikában is számarányukat meghaladó társadalmi súlyt képviselnek, s különösen a vietnami háború és a faji megkülönböztetések ellen folytatott harcban hallatták szavukat a tiltakozók első soraiban.”

„Nagyjából azt az utat jártam be — írja dr. Mikó —, amelyet száznegyvenkét évvel ezelőtt Bölöni Farkas Sándor, s így nem tehettem meg, hogy néhány utamba eső unitárius központot is meg ne látogassak. Az amerikai unitárizmus alig kétszáz esztendő és tőlünk függetlenül alakult ki. Azt mondhatnám, hogy miként a tudományos igazságot néha nagy elmék egymásról mit sem tudva fedezik fel, miként a nem-euklideszi geometria alapjait Bolyai János és Lobacsevszkij egymástól függetlenül rakta le, úgy a hit dolgaiban is más-más úton, de azonos meggyőződéshez jutottak el a világ különböző részein a lélek emberei.”

A bostoni unitárius fogadáson mindkét főgondnok találkozott dr. Szent-Iványi Sándor volt kolozsvári lelkész, teológiai professzorral, később budapesti vezető lelkésszel és egyházi elnökkel, aki meleg üdvözlését küldte ezúton is egykori híveinek.

Olvastuk...

A REFORMÁTUSOK LAPJA karácsonyi számának egyik cikkében olvastuk az alábbiakat:

„Karácsony ünnepén külön is hangsúlyoznunk kell, hogy ez az egyetemes keresztyén megújulás a Jézus Krisztus titkának mélyebb megértéséből gyümölcsozódik. Akik görcsösen ragaszkodnak a régiekhez, azok itt-ott aggódva szemlélik azt a világszerte általános jelenséget, hogy az egyház életében egyre több szó esik az ember Jézusról, aki karácsony napján szegényen, ott-hontalanul született, s aztán felnövekedése után is úgy élt, hogy „nem volt fejét hová lehajtania”. Hiányosan fogalmazzuk meg a karácsonyi evangéliumot, ha így mondjuk: Közénk jött az Isten. Pontosabban így kell mondanunk: egy ember életében jelent meg közöttünk az Isten. Itt járt közöttünk valaki, aki ugyanúgy ember volt, mint mi, de akiből valami titokzatos minőségi többlet sugárzott elő. Gyógyulás, megbékélés, újjászületés történt ott, ahol Ő járt.”

Ennyit szó szerint idéztünk az „ÁLDOTT” című karácsonyi cikkből lapunk olvasói számára, kifejezve

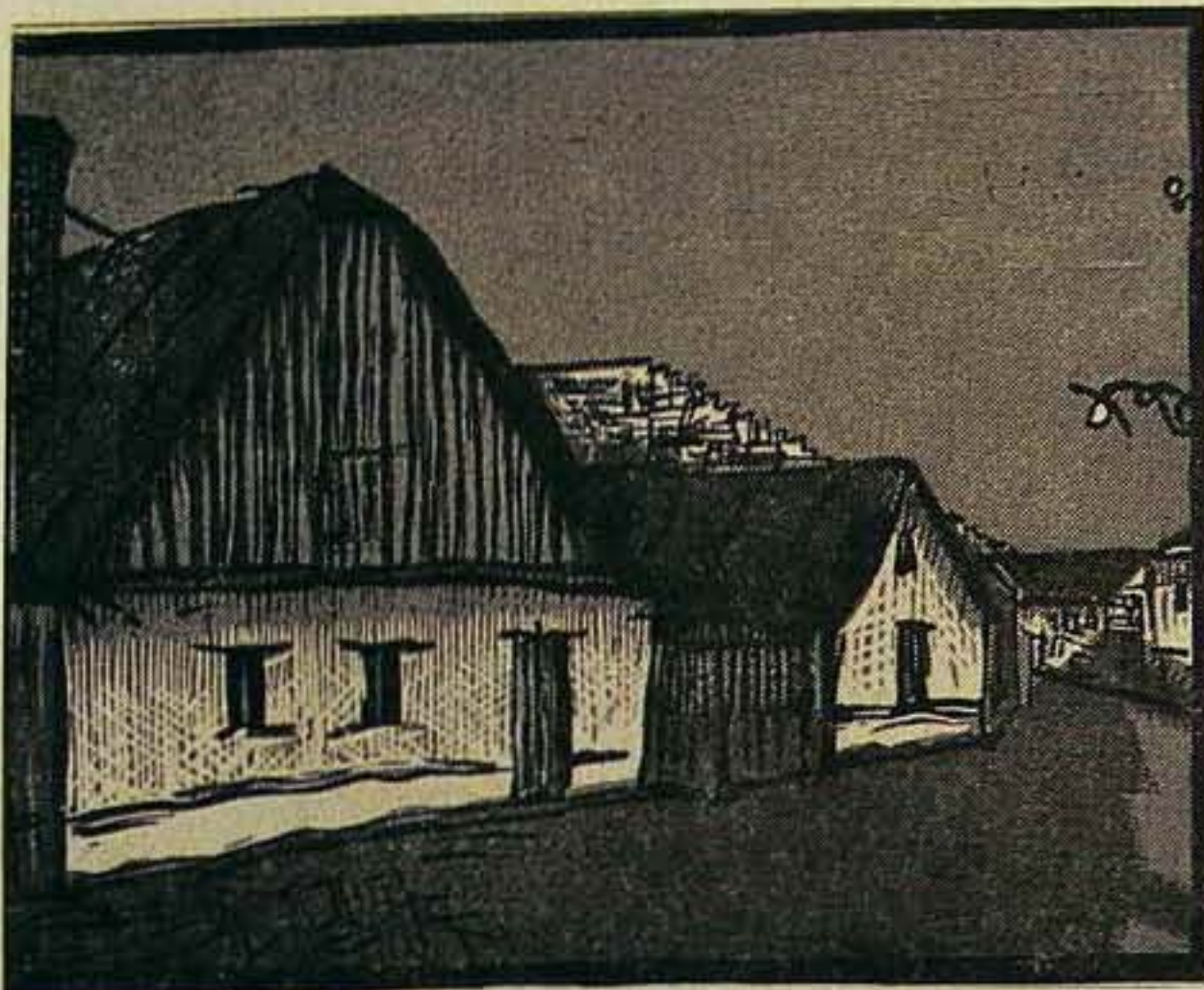
örömünket azért, hogy e sorok az említett lapban napvilágot láthattak. Érzésünk szerint itt sem történt más — mint annyiszor ismétlődően a történelemben — hogy egy, a maga idejében felvilágosult, modern és előre mutató gondolatot, lelki-szellemi megnyilatkozást, melyet a kortársak nemhogy elfogadni, de megérteni sem tudtak, a múltó évszázadok igazolnak és fogadtatnak el az egykor szembenállókkal is. Genf vértanúja: Servét, Déva börtönének mártirja: Dávid Ferenc, a Jézus tökéletes emberségét hirdető hitükért haltak meg. Ezért a kinyilatkoztatásért életüket is feláldozták. És imé, alig több, mint négy évszázad múltán „egyre több szó esik az ember Jézusról”. Unitárius és szabadelvű teológiák, templomok, szószékek, vallásos közösségek határán és hatósugarán túl, kárhozat és bűn volt nemcsak erről beszélni és hirdetni, hanem ebben így hinni is, ott és azok között, akik számára bűn és kárhozat volt az ember Jézusról beszélni a szentháromság második személyében inkarnálódott fiú-isten helyett.

Örömmel olvastuk, mert mind erősebbé válik az a meggyőződésünk, hogy az emberiség a maga megtisztult hitének fényében nemcsak a betlehemi jászolbölcső gyermekének vonásaiban ismeri fel az örök emberarcot, hanem a nagypénteki töviskoszorús megfe-

szítettben is ráismer a tisztaság fényében megdicsőült emberre, amikor földi kálváriája utolsó állomásának szenvedésében mélyről feltörő emberi sóhajában, a megérkezés gyermeki hitével így imádkozik: „Atyám, a te kezeidbe teszem le az én lelkemet.”

Dr. Kalotai Tibor kiállítása

A Ceglédi Járási Orvosegészségügyi Dolgozók Szakszervezeti Bizottsága által szervezett és az Abonyi Nagyközségi Tanács dísztermében megtartott Semmelweis ünnepség keretében nyílt meg Dr. Kalotai Tibor főorvos, képzőművész kiállítása az abonyi Hazafias

Kolozsvári házsorok, Dr. Kalotai Tibor linóleummetszete.

Népfrent Zene és Múzeum Barátainak Lenin u. 1. sz. alatti izlésesen kiképzett Klubjában. A kiállítás 1973. szeptember 3-tól 8-ig volt nyitva

Heiling György tanár nyitotta meg a kiállítást, nagyra értékelve Dr. Kalotai Tibor képzőművészeti tevékenységét, a kiállított alkotásokat — grafikákat, akvarell- és olajképeket, linometszeteket —, melyek minde-

nike az alkotó művész szociális felelősségéről ad hű képet, s indítja több emberségre a kiállítás látogatóit.

Dr. Kalotai Tibor mostani kiállítása — ez megelőző kiállítását 1968. szeptember 29. október 27. napjain rendezte — ismételten alkalmat kínál annak felmérésére, hogy milyen forrásokból táplálkoznak alkotóművészi indítékai. Ehhez el kell mondanunk, hogy Dr. Kalotai Tibor gyakorló orvos, s fő feladata a gyógyítás. Emberek sokaságával került kapcsolatba több évtizedes praxisa alatt, látta nyomorúságukat, betegségüknek ezer változatát, de látta a betegségből felépült emberek önfelelt örömét is. Látta továbbá az alföldi falvak és tanyák szociális elmaradottságát a felszabadulás előtti időkben, s a háborús idők szörnyű pusztításait, majd azt a gigászi munkát, amelyet népünk végzett az utóbbi 30 év alatt. S benne az orvos és a művész szeme és lelke mindig egy volt. Amiképpen gyógyítani tudott mint orvos, azonképpen felemelni volt képes az emberek lelkét egy magasabb szférába, mint művész. A művészi hivatás tudatos gyakorlásával a világból, az életből hiányzó szépséget, bensőségességet és örömet vitte bele művészi alkotásaiba, embertársai iránt érzett nagy szociális felelősségérzetétől indítva.

Dr. Kalotai Tibor a kolozsvári Unitárius Kollégiumban végezte középiskolai tanulmányait, a budapesti orvosegyetemen szerzett orvosi diplomát, ez idő alatt a Hőgyes utcai Unitárius Diákokthoz lakója volt; a negyvenes évek elején a kolozsvári klinikán volt egyetemi tanársegéd, a felszabadulás után Abonyban főorvos. Egyházi tanácsos és tagja az Egyházi Képviselő Tanácsnak. Mindig volt szíve, hogy az adakozók élén járjon egyházfenntartási adományaival.

Dr. Ferencz József püspök, Huszti János egyházi közügyigazgató és Bencze Márton egyházi előadó szeptember 5-én megtekintették a kiállítást, s lettek gazdagabbak annak maradandó élményével.

Az itt bemutatott kép dr. Kalotai Tibor „Kolozsvári házsorok” elnevezésű linómetszete, mely a művész szülővárosára való visszaemlékezését mutatja.

BARTÓKIÁNA

A Thália színház által nagy sikerrel bemutatott dokumentumjátékot nemrégiben a Magyar Televízió is közvetítette és így az ország nyilvánossága előtt is ismertté vált Bartók Béla szellemi arculatának a bemutatása a kor tükrén keresztül.

Kazimir Károly Kossuth díjas, érdemes művész, rendezővel, a dokumentumjáték színpadra való alkalmazójával és rendezőjével beszélgetve, Bartók Béla főgondnokunk mondotta többek között a következőket:

„Egy magyar színháznak egy magyar ember életútjának bemutatása mindig rendkívüli figyelmet követelő feladatot jelent; másrészt egy olyan korszaknak bemutatása, melynek szereplői, vagy azok hozzátartozói még élnek — vagy a közelmúltban távoztak közülünk és így a személyes emlékek erősen élénkek — igen nagy tapintatot és

Bartók Béla főgondnokunkkal beszélget Kazimir Károly Kossuth-díjas érdemes művész, a Bartókiána rendezője.

gondosságot igényel. Ezek a gondolatok még jobban érezhetőek családi vonatkozásban, mert édesapám mindennél jobban ragaszkodott családjához és méltán elvárhatja, hogy emlékét és szellemi hagyatékát igyekezzünk tisztán megőrizni.

Ezért fogadtam el a Bartókiána tanácsadói felkérését —, mert ha részben korainak is tartok egy ilyen művet — így jobban biztosítva látom az említett szempontok érvényesítését és azt, hogy egy esetleges magyarságtól távoli kísérlet helytelen vágányra vigye az ügyet. A dokumentumdarab a különböző írásokból többé-kevésbé ismert és hitelesnek mondható adatokra épült, apám életútjával, párhuzamosan elsősorban Ady Endre és József Attila élete is megelevenedik, ezeket igyekszik beilleszteni az utóbbi évszázad nagy egyéniségeinek szellemébe és megmutatni azt, hogy Kodály szavaival élve:

„... mégsem lehet utolsó ország, ahol ilyesmi megterem.”

Györfi István

1887—1973

Homoródszentmártonban született, Székelyudvarhelyen érettségizett, a kolozsvári Unitárius Teológiai Akadémián szerzett lelkészi oklevelet. Ösztöndíjasként az angliai Manchester College-ban tanult, ahol többek között Dr. Carpenter vallástörténész és vallásfilozófus előadásait hallgatta s ilyen irányú tanulmányaiban élete végéig otthonosan mozgott s nagyszerű előadásokkal örvendeztette meg ifjú és idősebb hallgatóit. Járatos volt a keleti nyelvekben is, és nyitva állott előtte az út arra, hogy egy angliai kutató csoport tagjaként néhány évet Palesztinában, Jézus születésének és munkásságának a színheiyén töltsön. Egyháza hívó szavára azonban hazatért, a kolozsvári egyházközség egyik kiváló lelkésze lett, és

a Teológiai Akadémia újonnan felállított negyedik tanszékének a tanára, hozzálatva az ifjú lelkészgeneráció neveléséhez. Az első világháború elején jelent meg „Az ember” című prédikációs kötete, melyet lelkészi és világi körökben egyaránt szívesen olvastak, mert erőteljes hangsúlyt kapott benne az ember felelőssége s a háborúellenes magatartás kialakításának szükségessége. 1919-ben Budapestre költözött és világi pályán dolgozott. 1929-től a budapesti egyházközség presbitere és a vallásoktatási bizottság elnöke volt. 1947-től a budapesti egyházközségben fejtette ki áldásos lelkipásztori tevékenységét nyugalomba vonulásáig. Igazgatója volt a Budapesti Unitárius Teológiai Intézetnek. Élete utolsó két esztendejében már lakásához kötötte meggyengült egészségi állapota, de ekkor is mindig figyelemmel kísérte egyházunk életét.

Györfi István szívesen hallgatott, közkedvelt szónoka volt budapesti templomaink szószékeinek és szíve-

sen vették vidéki gyülekezeteink is látogatásait és szolgálatait. Kitűnő szónok volt, melyhez kellemes énekhang párosult. Átizzott mondanivalóján a meggyőződés ereje, a tiszta gondolat fénye s az érzéseknek a melege. Pista bácsira sok-sok szeretettel emlékezünk, most is magunk között érezzük, magunk előtt látjuk. Aldott legyen emlékezete.

Özvegye, három gyermeke, unokái és dédunokái, közeli és távoli rokonai gyászolják. És gyászolja a budapesti unitárius egyházközség s teológiai intézetünk.

Temetése január 2-án volt (meghalt 1973. december 22-én) Dr. Ferencz József püspök és Huszti János lelkész szolgálatával a Farkasréti temetőben. Jelenlévő lelkésztársai egy-egy bibliai igével búcsúztak. „Végezetre eltétem nekem az igazság koronája...” Pál 2. Tim. 4. 8.

Bence Márton

Halottaink

Özv. Török Kálmánné, szül. Kovács Lenke 97 éves korában elhunyt. Néhai Kovács János, egykori kolozsvári teológiai professzor leánya, néhai Kovács Kálmán egykori budapesti gondnokunk testvére volt, aki az utóbbi években leánya és veje otthonában élt Vecsésen. Két leánya, unokája és nagyszámú rokonai, köztük dr. Kovács Lajos kolozsvári unitárius püspök és családja, gyászolják elhunytát. Huszti János budapesti lelkész végezte a temetési szolgálatot a Farkasréti temetőben. Aldott legyen emlékezete.

Török Erzsébet színésznőt, az erdélyi népballadák ihletett tolmácsolóját, a Kossuth-díjas népdalénekesnőt december 10-én helyezték örök nyugalomra a Farkasréti temetőben. Gyülekezeti összejöveteleinken számos alkalommal minket is gyönyörködtetett művészetével. Emlékét szeretettel megőrizzük.

Kisgyörgy Béla ny. főmérnök, a budapesti egyházközség egykori presbitere 66 éves korában, 1974. január 1-én elhalt. A farkasréti temetőben január 10-én helyezték örök nyugalomra dr. Ferencz József püspök és Huszti János lelkész szolgálatával. Elhunytát özvegye, két fia unokái és nagyszámú rokonsága gyászolja, melyhez mi is résztvevő lélekkel csatlakozunk.

Dr. Bölöni András ny. jogtanácsos 1974. január 6-án elhunyt. Az unitárius diakotthon egykori lakóját, későbbi gondnokát, budapesti prebiterünket Dr. Ferencz József püspök és Huszti János lelkész szolgálatával jan. 16-án a Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra. Özvegyén és két fián kívül rokonai gyászolják; temetésén jelen volt kolozsvári unokahúga is, valamint sokan az elhunyt barátai közül. Aldott legyen emlékezete.

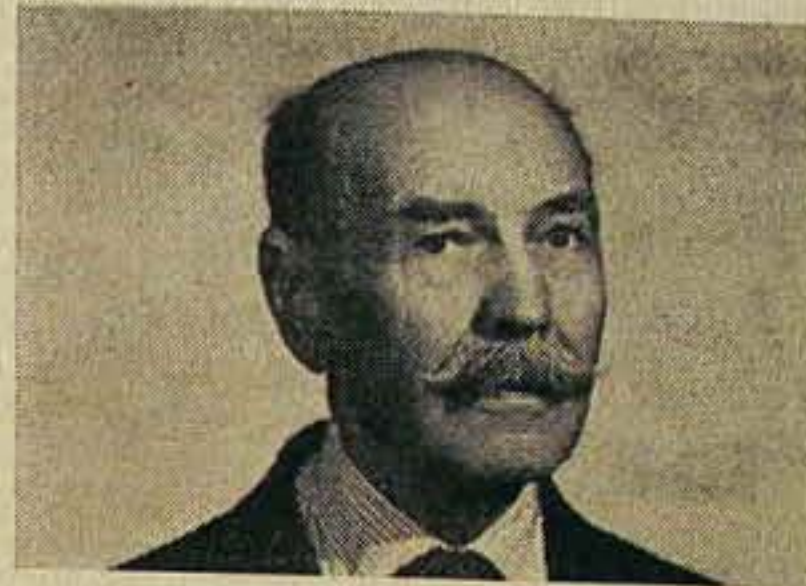
Id. Benczédi Ferenc ny. bányász 77 éves korában Hódmezővásárhelyen elhunyt. 1974. január 31-én a hódmezővásárhelyi unitárius temetőben Bence Márton lelkész szolgálatával került sor a temetésre, nagy részvét mellett. Felesége, valamint fia — dr. Benczédi Ferenc orvos, egyházi tanácsos és neje, továbbá hat unokája gyászában őszinte szívvel osztozunk.

Romvári Ferenc ny. lakatos 87 éves korában Gyulán meghalt. Életét Füzesgyarmaton töltötte állandó munkálkodásban s több évtizeden át presbitere is volt helybeli gyülekezetünknek. Gyermekel s azoknak népes családja Gyuláról és Biharnagybajomból is eljöttek Füzesgyarmatra a temetésre, ahol nagy részvét mellett helyezték örök nyugalomra febr. 6-án Bence Márton lelkész szolgálatával. A hátramaradottaknak a jó Isten adjon vigasztalódást.

Dr. Koncz János

1880—1973

Dicsőszentmártonban született és 8 éves korában már árva volt. A kolozsvári Unitárius Kollégiumban 1900-ban érettségizett, az ő osztálya volt az utolsó, mely a templomtól balra lévő régi kollégium épületében fejezte be középfokú tanulmányait. Érettségi után megyei joggyakornok volt és egyidejűleg megkezdte jogi tanulmányait. 1907-től 1912-ig az unitárius Székelyderzs

község jegyzője volt — ekkor hívja meg szülővárosa városi főjegyzőnek és itt tevékenykedett, mint helyettes polgármester 1918-ig.

Ekkor választják meg Csepel község főjegyzőjévé, ahol 27 évig dolgozott. Közben több cikluson az Országos Jegyző Egyesület elnöke volt.

Kora fiatalságától kezdve részt vett egyházunk életében. Abból a Koncz nemzetségből származott, mely a XVII. században Koncz Boldizsár (1663—1684) püspököt adta egyházunknak. Egyházunkhoz való kötődése 1913-ban történt házasságkötésével csak erősödött, amikor egykori neves, kilenc gyermeket felnevelt, ádámosi lelkészünk leányát, Molnár Gizellát vette feleségül. Házasságukból született két leány és egy fiú aranyozták be életüket, valamint unokájuk. Több egyházközségünkben volt presbiter, később egyházi tanácsos, végül pedig egyetemes egyházunk pénztárnoka. Minden egyházi munkakörében hűséggel és odaadással járt el. Buzgó templomjáró volt, aki halála előtt néhány vasárnapal még ott ült szokott helyén a Hőgyes utcai templomunkban. 90. születésnapján egyházunk képviselői még a jó egészségnek örvendő János bácsit köszöntötték, aki ez alkalommal is szívesen emlékezett vissza a korábbi időkre.

A csepeli temetőben helyezték örök nyugalomra felesége mellé Pethő István ny. püspöki helynök szolgálatával.

Aldott legyen emlékezete.

Bíró Lajosné, néhai Bíró Lajos egykori budapesti lelkész felesége 1974. január 6-án a tatabányai kórházban elhunyt. Az esztergomi temetőben helyezték örök nyugalomra január 11-én. Aldott legyen emlékezete.

Hírek

Római katolikus főpapi kinevezés

VI. Pál pápa dr. Bánk József megyéspüspököt egri érsekké, **Kisberk Imre** c. püspököt székesfehérvári megyéspüspökké, **dr. Lékai László** c. püspököt esztergomi apostoli kormányzóvá, **Kádár László** c. püspököt vespertini apostoli kormányzóvá nevezte ki.

A kinevezésekhez a Népköztársaság Elnöki Tanácsa az 1957. évi 22. számú törvényerejű rendelet alapján az előzetes hozzájárulást megadta.

A kinevezésekre azután került sor, hogy **VI. Pál pápa** az esztergomi érseki széket — amelyet eddig az 1971-ben külföldre távozott **dr. Mindszenty József** formálisan töltött be — **egyházjogilag is üresnek nyilvánította.** (MTI)

Dr. Ferencz József püspökünk **egyházunk** nevében **üdvözölte az újonnan kinevezett katolikus főpapokat,** akik azt **szívvelyes hangú le-
velben megköszönték.**

Húsvét mindkét napján templomainkban **úrvacsorát osztunk.** A gyülekezetek előljárói **születettel kérik a hívek adományait az Úrasztala megterítéséhez.**

A **budapesti unitárius egyházközség** február 10-én, az istentiszteletet követően **szép számmal egybegyűlt** hívek részvételével **tartotta meg évi közgyűlést.** Az egyházközség két lelkészének jelentései vezették be a közgyűlést. **Bence Márton** lelkész a **Högyes Endre** utcai templom és gyülekezeti terem életéről, **Husztai János** lelkész pedig a **Nagy Ignác** utcai templom és gyülekezeti teremben folyó életéről **adott részletes tájékoztatót.** **Dr. Mátéfy Géza** gondnok által **előterjesztett 1973. évi rendes zár-
számadást,** valamint a **magyarkuti ingatlanok eladásáról** szóló jelentést **fo-
gadta el.** Ennek **rendjén tárgyalta és
hagyta jóvá,** mindazokat a **renoválásokat és azoknak elszámolását,** amelyeket az egyházközség **özw. Filep Imréné,** továbbá a két **rendes lelkész lakás,** valamint a **lelkész irodák és templomok felújításával kapcsolatosak.** — A **tisztújítás** rendjén a közgyűlés **újraválasztotta** **további háromévi ciklusra** **Vadai Albertné** és **dr. Mátéfy Géza** eddigi gondnokokot, ill. **Buksa Attila** templomgondnokot. **Továbbá gondnokká választotta,** a fiatalabb nemzedékből **Mikó Istvánt,** aki eddig **mint presbiter vette ki részét az egyházközség szolgálatából.** A közgyűlés **visszaválasztotta** azt a 14 presbitert, akiknek megbízatása **három év után lejárt.** Az időközben megüresedett helyre **presbitterre választotta Gál Dezső** atyánkat. Eddigi érdemei elismeréséül és hosszú éveken át **végzett buzgó szolgálataiért** a rendszeres vasárnapi templomlátogató **Kádár Károly** fiát örökös tiszteletbeli presbitterre választotta és **születettel köszöntötte az alkalommal közgyűlési tagként feleségét, Zsuzsika nénit is.** A megválasztottak további munkájára **Isten áldását kérjük.**

Végh Mihály **kocsordi** **rendes lelkész** **ünnepélyes beiktatása** **április 21-én a va-
sárnap délelőtti tartandó istentiszteleten lesz.** Ugyanakkor **kerül sor az újjáépít-
ett lelkész lakás és a téli istentisztele-
tek tartására alkalmas gyülekezeti ter-
em-iroda felavatására is.** A beiktatást **dr. Ferencz József püspök végzi.** Az ün-
nepélyen **jelen lesz Bartók Béla főgond-
nok is.**

A **Petőfi rádió** közvetítette a **január 20-iki unitárius vallásos felőrárt** **Szász János** lelkész szolgálatával. **Legközelebb április 28-án reggel 7 órakor** **közvetíti a** **Petőfi rádió unitárius vallásos felőráját.** **Bence Márton** lelkész szolgálatával.

Látogatások: **Ráski Sándor** miskolci református püspök és **Kisberk Imre** szé-

kesfehérvári római katolikus megyés püspök **viszonozták nemrégiben püspök-
künk látogatását.**

Özw. Györfi Istvánné és **gyermekai** ezúton **köszönik meg néhai Györfi Ist-
ván** elhunyt alkalmából **belföldről és
külföldről érkezett számos részvételmeg-
nyilvánulásokat.**

Dr. Koncz János emlékére, temetését követően, **gyermekai 1000.—** forintot **küldtek be a Budapesti Unitárius Egy-
házközségnek.**

Dr. Bölöni András emlékére, temetését követően, **özvegye 400.—** forintot **küldött be a Budapesti Unitárius Egyhá-
zközségnek.**

Dr. Seifert Gézat újabb ciklusra **elnö-
kél** választotta meg a magyar zsidóság országos és **budapesti képviselője.** Szere-
tetelleg **köszöntjük.**

Dr. Horváth Richárd római katolikus templomigazgatót, a Katolikus Szó főszerkesztőjét **választotta meg a Katolikus Pa-
pok Békabizottsága főtájkárnak,** az elhunyt **dr. Beresztóczy Miklós** helyére. **Szeretettel köszöntjük új felelősségteljes munkakörében.**

Dr. Budai Gergely ny. református teo-
lógiai professzor **nemrégiben elhunyt.** A nagy tudós és kiváló nevelő **emlékezé-
tét tanítványain túlmenően mi is kegyel-
lettel megőriztük.**

A **budapesti gyülekezet** **decemberi, Nagy Ignác** utcai összejövetelén **az áhi-
tott dr. Halász Ervin** csepeli római katolikus főplébános **tartotta nagyszámú gyülekezet előtt.** Ezt követően **Dr. Kes-
restury Dezső** professzor **tartott elő-
adást „Kölcsey Ferenc a reformkor kü-
szöbén”** címen. Az érdekes és a közön-
ség figyelmét végig lekötő előadást **Bánffy György** színművész **által előadott Kölcsey-versek** **illusztrálták.** — **A február első szombatján** **tartott gyülekezeti összejövetelen** **Jakab Miklós** budapesti református lelkész **tartotta az áhitatot.** Ezt követően az általa **vezetett vakok munkacsoportja** **mutatkozott be imád-
sággal, versmondással, előadással.** Külön is **megemlítjük dr. Kelemen László** fel-
olvasását **egy Ariusz ábrázoló régészeti leletről,** valamint **Kriza** **gyűjtéséből elő-
adott balladákat,** ill. **a Nagy László** **köl-
tő által írt „Bartók”** című vers **előadá-
sát.** — **A márciusi gyülekezeti napon** **Szász János** lelkész **tartotta az áhitatot.** Utána **kitűnő zene- és énekszámok** **gyö-
nyörködtették az egybegyűlteket,** kik a **szere-
tetvendégség asztalánál még sokáig egy-
üttmaradtak.**

Tófalvi Sándor **egyházi tanácsos,** presbiter atyánkfia az **Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat** **ezer forintos pályadíját nyerte el egyik versével.** Újabb sikeréhez **szívvel gratulálunk.**

Petőfi Erdélyben **c. dokumentumkötet** **jelent meg** **Mikó Imre** és **Dávid Gyula** szerkesztésében. **A Magyar Televízió** **márc. 9-én sugározta azt a beszélgetést,** amit a szerkesztőkkel **munkatársuk** **nemrégiben folytatott a Petőfi szavaló-
verseny győztesének jutalomútjáról** **készített riportfilmmel kapcsolatosan.** **A dokumentumgyűjtemény budapesti köny-
vesboltokban is megvásárolható.**

A **Högyes utcai gyülekezeti összejöve-
telen,** **február 17-én** **Bence Márton** **lel-
kész** **tartott áhitatot; Orsi Ferenc** **író** **lebilincselő előadásban nyújtott képet ar-
ról a hallatlanul gazdag korabeli Zrínyi dokumentumról,** melynek alapján, **ter-
mészetesen saját írói és költői invenció-
jával megalkotta a televízió által a múlt év szeptemberében, a Budapesti Művés-
zeti Hetek keretében bemutatott** **Zrínyi-dramát.** **Erdemes idézni csak egyet-
len mondatot ebből a drámából; Zrínyi** **mondja: „Minden nemzetnek olyan ki-
rálya van, amelyet érdemel. Ameddig** **katolikus, luteránus, kálvinista és unitá-
rius tépi egymást, amíg hárman hatfelé** **tartják a vasat a tűzben, addig csak** **olyan királyunk lesz, amilyen van. De** **én nem ezért a királyért, hanem a rab-
ságba hurcolt ezrekért, meggyalázott népünkért húzok kardot”.** A gyülekezeti nap keretében **Szász János** lelkész **szóltott röviden a Zrínyi-korabeli dél-
dunántúli unitáriusok helyzetéről, arról a** **mintegy 100 unitárius eklézsiáról, ame-
lyek jelentős tömegeket alkottak Zrínyi idejében s amelyeket kegyetlen eszkö-
zökkel semmisítették meg a Habsburgok a XVII. század végén.**

Sütő Nagy László **egyházi tanácsos** **„Egy Ady vers keletkezéséhez”** **c. érde-
kes írása jelent meg az Irodalomtörté-**

neti Közlemények 1973. évi 5. nemrégi-
ben megjelent számában. Az Unitárius
Élet is várja továbbra is unitárius vo-
natkozású írásait.

A **pestlőrinci egyházközségben** a nov. 25-én tartott gyülekezeti összejövetelen, **Dávid Ferenc** emlékének **áldoztak.** **László Andor** lelkész és **neje, ill. dr. Bartalis Akos** gondnok **lelkész fáradozá-
sa nyomán népes gyülekezet** **örvendezett** **a jól összeállított műsornak.**

Lukács József: **Igen mondani az em-
berre.** **Valláseleméleti, valláskritikai ta-
nulmányok, esszék.** **Megjelent a Magve-
tő kiadónál. A Világosság főszerkesztő-
jének, a gyakorlott publicistának gördü-
lékeny stílusa a nem-szakember, a val-
lás kérdései iránt — nemcsak tudomá-
nyos — okokból érdeklődő olvasó száma-
ra is közel hozza a mélyrehatóan elem-
zett problémákat.**

Dr. Thury Lajos, a Magyar Okatoli-
kus Egyház országos vezetője, püspöki helynök, **január 19-én elhunyt.** **Temeté-
sén a Szabadegyházak képviselőiben** **Sárkány Mihály** lelképásztor, az **Öske-
resztény Felekezeti országos vezetője** **bü-
csúzott az elhunyttól.**

Palatka József **gondnok, egyházi ta-
nácsos atyánkfia** **Centenáriumi emlék-
plakkal** **tüntették ki** **Pest, Buda és Obu-
da** **egyesítésének centenáriuma** **alkalmá-
ból az „Együtt Budapestért”** **mozgalom-
ban végzett kiemelkedő tevékenységért.** **A kitüntetett Emlékplakettet Szépvölgyi** **Zoltán,** **Budapest Főváros Tanácsának** **elnöke** **és** **Trautmann Rezső,** **a Hazafias** **Népfront Budapesti Bizottságának** **elnö-
ke** **aláírásával** **adták át.** **Palatka József** **atyánkfia tanácsatg a XVII. kerületben,** **és elnöke a Kerületi Tanács Gazdasági** **és Várospolitikai Bizottságának.** **Kitüntetéséhez** **szívvel gratulálunk.**

Dr. R. Filep Aladár **egyházi tanácsos,** **budapesti presbiter egyházi könyvtá-
runknak** **ajándékozta** **Dán Róbert:** **Huma-
nizmus, reformáció, antitrinitarizmus és** **a héber nyelv Magyarországon”** **c. mű-
vét,** **melynek ismertetésére** **lapunk** **kö-
vetkező számában** **visszatérünk.**

A **kocsordi unitárius templomban** **kér-
ték házasságuk egyházi megáldását** **Csák** **László** **és** **Török Katalin,** **valamint** **Ja-
kab C. Béla** **és** **Andalik Irén.** **Végh** **Mi-
hály** **lelkész** **végezte a szolgálatot.** **Isten** **áldása** **legyen életükön.**

Id. Czirmay György **orgonaépítő mes-
ter 82 éves korában elhunyt.** **Temetése** **március 11-én** **volt a rákoskeresztúri** **tem-
etőben** **László Andor** **lelkész** **szolgálá-
tával.** **Néhai testvérünk több cikluson át** **presbiter** **volt a pestlőrinci gyülekezeti-
nek s mindig bizalommal fordulhattunk** **hozza** **orgonánk, harmóniumaink** **meg-
építése** **vagy** **megjavítása** **ügyében.** **Le-
gyen áldott emlékezte** **a mindannyiunk** **által** **szere-
tetett** **Gyuri bácsinak.**

Külföldi hírek

A **fenti képen** **balról jobbra** **az IARF** **elnökségének** **tagjai** **láthatók,** **akik való-
színűleg mindannyian jelen lesznek és** **felszólalnak** **1974. május 13-án** **hétfőn du.** **6 órai kezdettel** **a Högyes Endre utcai** **templomban tartandó ünnepélyünkön.** **Dr. Heinz Schlötermann, NSZK, alelnök; Dr. John Kielty, Anglia, elnök; Stempfert Kroese, Hollandia, pénztárnok; Brian Golland, Anglia, a pénzügyi bi-
zottság elnöke; Diether Gehrman, USA, főtájkár.**

Az oxfordi Manchester College, az egyetemhez tartozó unitárius teológiai fakultás ösztöndíjat adományozott egyházunknak, az ösztöndíjjal január hó első napjaiban indult el Bajor János egyházi főjegyző, aki július hó első napjaiban tér majd haza tanulmányútjáról. Bajor Jánost megérkezésekor Brian Golland az angol unitárius egyház vezetője és Kereki Gábor volt budapesti, jelenleg croydoni unitárius lelkész fogadták Londonban, ahol látogatást tett a londoni egyházi központban és a hétvégét Kereki Gábor vendégeként Croydonban töltötte.

Az amerikai unitárius kiadó „1974 Meditation Manual” címen nőlelkészek által írt imakönyvet adott ki, a szerzők között ott találjuk Dr. Harrington Donaldné sz. Szánthó Vilma, Kolozsvárt unitárius lelkészi oklevelet szerzett testvérünk nevét is.

Solyom Jenő dr. az Irodalomtörténeti Közlemények 1972. évi 5–6. számában ismerteti a fiatalon elhunyt Szabédi László költő, később egyetemi tanár Luther „Erős vár” című énekének egy 1934. évi pályázatra beküldött fordítását. A szerző feltételezi, hogy az unitárius Szabédi Lászlót Aprily Lajos biztatta arra, hogy részt vegyen az Evangélikus Egyház fordításpályázatán.

Külföldön élő egykori magyarországi híveink közül időről időre egyesek visszalátogatnak az óhazájuk. Ezt tette már két ízben özv. Dull Péterné, Bence Júlia is, ki New Yorkból látogatott haza. Mindannyiszor részt vett istentiszteleteinken, Isten iránti hálával szívében. A múlt évben indítva érezte magát arra, hogy a Hőgyes utcai templomunk felújítására 1200.— forintot adományozzon, amiért e helyen is hálás köszönetét fejezi ki a budapesti egyházközség Előjárósága.

Servetus éneke. A romániai „Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények” 1973. évi első számában jelent meg dr. Vöröss István v. unitárius lelkész, egyetemi m. tanár írása, melyben közli a latin nyelven fennmaradt Servetus énekek kéziratok formában megőrzött magyar fordítását, melyre a szerző a budapesti Széchenyi Könyvtár kéziratárában bukkant rá másirányú kutatása közben. A szerző megállapítja „hogyan az illegálisan

terjedt Servetus éneke a vértanúságot szenvedett Servetus Mihálynak végső haláltusájában elhangzott utolsó fohászá- nak, Jézushoz intézett segélykiáltásának lírai parafrázisa, költői eléglé- bben kristályosodott alakja. Legszebb magyar protestáns siraloménekünk a gályrab- énekeket megelőző időszakban, mivel a pécsi disputával (1588) való egybekötése nem sokkal Servetus megégettetése utáni keletkezésére utaló mozzanatot való- színűsít”. A Servetus énekek kolozsvári és tordai másolatáról Szabó T. Attila professzornak az „Erdélyi Irodalmi Szemle” 1929. évi számában megjelent írása már hírt adott. Az egyik erdélyi Servetus ének néhai Simén Domokos másolatában maradt fenn.

Az IARF hágai titkárságának 1974. évi első sz. körlevele tartalmazza a japan szabadelvű buddhisták, a Rhisso Kosei Kai vezetőjének Nikkyo Niwano-nak új- évi üdvözlését japánon kívül, angol, né- met, cseh és magyar fordításban is. Angolul is olvasó híveink az egyházi iro- dától kérhetik a körlevél megküldését.

Honterus János az erdélyi szászok re- formatora 425 évvel ezelőtt halt meg Brassóban 1549. január 23-án. A Keresz- teny Magvető 1973. évi első számában dr. Binder Ludwig tanár „Adatok a 16. századi erdélyi unitarizmus történeté- hez” című tanulmányában számos adat- ot publikál, mely gyarapítja az erdélyi szász evangélikus és unitárius vallás közötti kapcsolatok eddig ismert ada- tait.

A Filstich-krónika Dávid Ferenc re- vonatkozó feljegyzéseit néhai Kelemen La- jos történész fedezte fel es lemasoiva megküldte néhai Botár Imre budapesti tanár, egyházi tanácsosnak. Botár Imre a kivonatot magyarra fordítva „Unita- rius Eset” c. lapunk 1949. január 15-i szá- mában publikálta. Ezt a közlést vette át a kolozsvári „Keresztény Magvető” 1972. évi 4. számában.

János Zsigmond fejedelem, mint ismer- tetes, 1571-ben elhalt. A korábbi történe- ti adatok alapján úgy tudtuk, hogy te- metésén a német származású Sommer János unitárius kollégiumi tanár — Dá- vid Ferenc veje — tartott latin nyelvű orációt. A kolozsvári „Keresztény Mag- vető” 1972. évi 4. száma „Adatok az uni- tárius istentisztelet történetéhez a XVI.

századból” címen Péter Lajos magyar fordításában Ch. Massa barcasági evan- gélikus esperes adatait közli a fejedelmi temetéséről. Az unitárius fejedelem temé- tésén a szász evangélikusok képviselété- ben népes küldöttség vett részt Hebler Mátyás szuperintendens, nagyszabeni lelkész és Glatz Mátyás generális dékán riomfalvi lelkész vezetésével. E feljegy- zésből idézzük a következőket: „A templomban a koporsót letették, a te- metési szertartás elvégzésére. Az ariá- nusok két zsoldárt énekeltek el, ame- lyek után következett a prédikáció, melyet Dávid Ferenc tartott magyar nyelven. Ennek textusa a Prédikátorok könyve 7,1–2 verse volt: A halálnak napja jobb az 5 születésének napjánál. Jobb a siralmas házhoz menni, hogynem a lakodalmasnak házához menni; mivel hogy minden embernek ez a vége és az élő ember megemlékezik arról.” Azt a tényt, hogy János Zsigmond fejedelem koporsója felett Dávid Ferenc magyar nyelven prédikációt mondott, egyháztör- ténétírásunk eddig nem ismerte.

Az amerikai unitárius univerzalista egyház június hó végén New York-ban tartandó évi közgyűlésének ünnepi elő- adását Elliot Richardson volt amerikai igazságügyminiszter, a bostoni első uni- tárius gyülekezet vezetője tagja tart- ja. Ismeretes, hogy Richardson azért mondott le néhány hónappal ezelőtt igazságügyminiszteri tiszteréről, mert nem volt hajlandó Cox bírót felmenteni a Watergate-ügy vizsgálóbírói tiszteiből.

Jacob Davies walesi unitárius lelkész, ezidei országos elnök januárban várat- lanul elhunyt. Emlékét mi is kegyelettel megőrizzük.

A nagybritanniai unitáriusok április végén tartandó közgyűlésén Londonban jelen lesznek dr. Dusan Kafka, a cseh- szlovákiai unitárius egyház moderátora és Bajor János debreceni lelkész, egy- házi főjegyző.

Hiveinknek

Istentől áldott, kellemes húsvét ünnepeket kívánunk

Niemöller és Albert Schweitzer

Véletlen volt-e, hogy 1917-ben Martin Niemöller nem lövette az „Afrique” nevű hajót, melyen Albert Schweitzert éppen Franciaországba szállították egy hadifogoly táborba? Az Evangélikus Kalendárium 1961. évi számában Günther Heipp „A Te kezében” című cikkében beszámol arról, hogy mindez hogyan is történt. Az Óserdő Orvosa 1958-ban a hesseni és nassau evangélikus egyháznak a Lambarene javára juttatott adományt megköszönte, melyet a hesseni egy- ház vezetője, Martin Niemöller juttatott el hozzá. Al- bert Schweitzer e köszönőlevélben egy személyes kér- dést is intézett Niemöllerhez, mint volt tengeralattjáró parancsnokhoz, az első világháborúban folytatott tevé- kenységével kapcsolatban, szó szerint a következőké- pen: „... és még valamit szeretnék kérdezni: hol állo- másozott az Ön hajója 1917 novemberében? Véletlenül nem éppen Dakar kikötője előtt? A hajó, melyen fele- séggemmel együtt francia hadifogolyként Európába száll-ítottak, számos más hajóval együtt Dakar kikötőjében rostokolt és nem mert onnan kifutni, mert a kikötő előtt egy német tengeralattjáró tartózkodott. Nemrég olvastam Önről egy cikket, miszerint abban az időben az Ön hajója azokon a vizeken állomásozott. Érdekel- ne, hogy egyszer valóban nem tört-e az életemre, s ha valóban így volt is, én keresztényi módon megbocsátok Önnek. Mi most vállalva együtt harcolunk az atom- fegyverek beszüntetéséért.”

Dr. Niemöller ezt válaszolta: „Akkoriban valóban az U 151 tengeralattjáró parancsnoka voltam és a lét vagy nemlét kérdésével álltunk szemben Dakar kikö-

tője előtt. Azonban semmi komoly dolog nem történt azon kívül, hogy megtámadtuk a „Rhone” gőzhajót, mely végül is túlságosan gyors volt ahhoz, hogy utol- érhessük.” Ehhez később Albert Schweitzer még hoz- záfűzte a következőket: „Kedves Niemöller úr, tehát Ön valóban leleskedett rám és az életemre tört!” (Ter- mészetesen M. Niemöllernek fogalma sem volt arról, hogy A. Schweitzer akkor az egyik ott horgonyzó hajó fedélzetén tartózkodott.) „Ha ez Önnek sikerült volna, akkor ma egy harcostárssal kevesebb állna Ön mellett az atomháború elleni küzdelemben; de ha már így történt, még inkább tartssunk össze!”

A teológiai nézeteiben ellentétes felfogású két ember jóbarát lett. Mindketten január 14-én a Bak je- gyében születtek. 1959-ben találkoztak először szemé- lyesen a Frankfurt/Main-i Goethehaus-ban. Mindket- ten világszerte ismert elítélői voltak a nagyhatalmak által folytatott atomkísérleteknek és mindketten a bé- kéért harcoltak.

1972-ben Martin Niemöllert 80-ik születésnapja al- kalmából kitüntették az Albert Schweitzer béke- éremmel azon fáradozásáért, „hogyan felhívja a világon minden ember figyelmét arra, hogy az erőszak többé már nem győzedelmeskedhet”. Niemöller a kitüntetés- t a következő szavakkal vette át: „Nem vagyok jó alany ahhoz, hogy kitüntetésként ünnepeljenek, de Albert Schweitzerrel becses és különösen drága volt nekem az a barátság, ami hozzá fűzött.”

Fordította: VADADY VERA

Bélyegsarok

A nők helyzete az emberi társadalomban úgyszólván minden nép-nél és minden korban különbözött a férfiak társadalmi helyzetétől. A nők egyenjogú állását a kereszténység is hirdette, ennek következménye volt a nőtisztélet elterjedése, de a társadalmi egyenjogúsítást nem követte a jogi egyenlőség.

A nő egyenjogúsítása a férfival mozgalom főbb törekvései a következők:

1. a nevelés és oktatás terén: a művelődés ugyanolyan lehetősége, mint amilyen a férfi előtt nyitva áll;
2. a munka terén: szabad pálya és egyenlő munkáért egyenlő díjazás;
3. a jog terén: a feleség teljes jog-

és cselekvőképessége, a nők szavazati joga stb.

Magyarországon a nők helyzetén gyökeres változást 1945-ban a felszabadulás hozott. A Magyar Népköztársaság Alkotmányának 62. §-a kimondja: „A Magyar Népköztársaságban a nők és a férfiak egyenlő jogokat élveznek. A nők egyenjogúságát szolgálják: munkalehetőségeiknek és munkafeltételeiknek megfelelő módon való biztosítása; terhesség és szülés esetére fizetett szabadság; az anyaság és a gyermek fokozott törvényes védelme, továbbá az anya- és gyermekvédelmi intézmények rendszere.”

A Magyarországi Unitárius Egyház az elsők között volt, mikor vezetőségi tagjai sorába nőket is beválasztott. A világon sok nő mutatta meg nagyszerű képességeit a társadalmak felemelkedése érdekében. A sok kiváló nő közül talán egyet említek meg, az angol unitárius Florence Nightingale-t, aki életét a betegápolásnak szentelte, kórházakat szervezett, a krími háború idején katonai kórházak vezetője volt. Emlékére a nemzetközi Vöröskereszt minden évben „Nightingale” emlékéremmel tüntet ki nőket e munka terén elért eredményeikért. Magyarországon is többen megkapták e kitüntetését.

A Nemzetközi Nőnapot minden év március 8-án ünnepeljük. A Nőnap alkalmával meleg szeretettel üdvözljük a lapunkat olvasó nőket és kívánunk további jó egészséget, hogy sok-sok éven át eredményesen dolgozhassanak népünk és egyházunk boldogulásán.

Szimbólumként bemutatjuk a neves erdélyi festőművész, Barabás Miklós „Bittó Istvánné arcképe” című festményét, amelyet a Magyar Posta 1 Ft-os címletű bélyegen reprodukált. A kép eredetije a Magyar Nemzeti Galériában látható.

Dr. Kiss József

Külföldi hírek

Kiss Sándor ny. lelkész 1973. dec. 3-án 92 éves korában elhunyt. Hosszú aktív lelkészkedése idején több gyülekezetben szolgált, köztük Füzesgyarmaton is. Teológiai tanulmányainak elvégzése után a chicagói unitárius teológiai fakultáson folytatta tanulmányait és számos eredeti és fordított cikkel, tanulmánnyal gazdagította az unitárius irodalmat. A kolozsvári temetőben helyezték örök nyugalomra. Hátramaradottainak gyászában mi is osztozunk.

Máthé Sándor székelykeresztúri unitárius lelkész, egyházköri jegyző 53 éves korában hunyt el váratlanul, súlyos betegség után. 1974. jan. 12-én. Özvegye és gyermekei gyászában együttérzéssel osztozunk. Negyven palástos unitárius lelkész jelenlétében dr. Kovács Lajos püspök és ifj. Báró József esperes szolgálataival búcsúztak tőle szolgatársai és hívei.

Dr. Helmut Richter a lipcsei — NDK — szabadelvű protestáns gyülekezet szellemi vezetője, aki esztendőközön keresztül nyári szabadsága idején felkereste budapesti templomainkat, 1974. jan. 9-én elhunyt. Családjának együttérzésünket juttattuk kifejezésre.

Id. Bencze Ödön 88 éves korában, január 10-én Homoródkeményfalván elhunyt. Több cikluson át gondnoka volt egyházközségének s tagja volt egyidőben az Egyházi Főtanácsnak is. A világszerte ismert Adám Dénes és Gellérd Imre lelkészek hirdették. Négy gyermeke, 9 unokája, 9 dédunokája és széleskörű rokonsága gyászában mi is őszinte részvétellel osztozunk. Bencze Márton budapesti lelkészünk édesapját gyászolja az elhunytban.

Halottaink

Máthé János, megh. 1973. aug. 30-án, 63 éves korában; Triff Péterné szept. 5-én, 68 éves; Darabán György szept. 8-án, 81 éves; Dési János, aug. 25-én, 61 éves; Fejér Lászlóné szept. 19-én, 51 éves; Bergmann Sándorné Szentgyörgyi Margit szept. 28-án, 82 éves; Tóth Károlyné, szept. 30-án, 57 éves; Kelemen Lajos szept. 25-én, 74 éves; Pálffy Károly okt. 16-án, 52 éves; Gerendi Mózes nov. 4-én, 61 éves; id. Kisgyörgy Aladár nov. 8-án, 68 éves; Jordán Viktorné Simon Emma okt. 30-án, 93 éves; Páll László nov. 12-én, 65 éves; Timár Antalné nov. 18-án, 73 éves; Nagy Dénesné Márkos Anna nov. 28-án, 71 éves; Kocsi Lajosné Kozma Katalin, dec. 17-én, 73 éves; Póké Jánosné Pálfalvy Anna dec. 20-án, 70 éves; Telkes Fatime 1974. január 16-án, 71 éves; Polgár László jan. 10-én, 77 éves; Fodor Árpád jan. 29-én, 38 éves; Dr. Simon István febr. 4-én, 90 éves korában.

UNITARIUS ÉLET

Laptulajdonos

a Magyarországi Unitárius Egyház
Felelős szerkesztő és kiadó:

Dr. Ferencz József

1092 Budapest IX., Hőgyes Endre u. 3.

Táv.: 137-186.

A szerkesztő bizottság vezetője:
Bencze Márton

Tagjai: Bajor János és Szász János

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI 1900 Budapest V., József Nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámára.

Évi előfizetési díj 30,- forint
Külföldre évi 36,- forint.

INDEX: 25.842

73.2776/2-05 — Zrínyi Nyomda, Budapest.
Felelős vezető: Bolgár Imre vezérig.

MEGHÍVÓ

A Magyarországi Unitárius Egyház Képviselő Tanácsa 1974. május 13-án, hétfőn délután 6 órakor Budapesten a IX. ker. Hőgyes Endre u. 3. sz. alatt

templomi ünnepélyt

tart. Az ünnepélyen részt vesznek és szolgálnak Dr. John Kielty elnök. Anglia; Dr. Heinz Schlötermann alelnök, NSZK, és Diether Gehrman főtitkár, USA, vezetésével az IARF elnökségének és végrehajtóbizottságának a kiküldöttei, kik a Kolozsvárt tartandó évi rendes végrehajtóbizottsági ülésre utazva, nagybudapesti gyülekezeteink tagjaival megismertetik az unitárius világszövetség célkitűzéseit.

Az ünnepélyt Bartók Béla főgondnok nyitja meg, a vendégeket köszönti Dr. Ferencz József püspök.

Az idegen nyelven elhangzó felszólalásokat magyarul tolmácsolni fogják. Az ünnepélyt zeneszámok egészítik ki.

ISTENTISZTELETEK

Nagypénteken, április 12-én du. 6 órakor Passió éneklés a Nagy Ignác utcai templomban

Húsvét első napján, ápr. 14-én:

Nagy Ignác u. 4.: de. 11 órakor

Hőgyes Endre u. 3.: de. 10 órakor

Pesterzsébeten: de. 9-kor, Pestlőrincen: de. 11-kor Vecsésen: du. 4-kor.

Húsvét második napján:

Nagy Ignác u. 4.: de. 11 órakor

Hőgyes Endre u. 3.: de. 10 órakor

Pestlőrincen: de. 11 órakor